

TIM ZWIJGT LIEVER

**TIM
ZWIJGT
LIEVER**

**OF BRUINE-BONEN-DOPPENSOEP
MET MADENPUREE**

GINI TAMMINGA

Namen van personages in dit boek zijn gefingeerd, mocht het toch voorkomen dat iemand een naam herkent, dan berust dit op toeval.

Tim zwijgt liever

Copyright © 2014 Gini Tamminga

Copyright © 2014 Druk: Brave New Books

Auteur: Gini Tamminga

Omslagontwerp: Lian Pilon

Vormgeving binnenwerk: Lian Pilon

Auteursfoto: Monique Splint

ISBN 9789402124125

NUR 330

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, door middel van druk, fotokopieën, geautomatiseerde gegevensbestanden of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

'Only the dead have seen the end of war'
(citaat toegeschreven aan Plato, 427-367 v.Chr.)

Dit boek is tot stand gekomen met dank aan mijn vader,
de schrijver van het manuscript:

**‘KRIJGSGEVANGENSCHAP’
8 maart 1942 tot 23 augustus 1945**

dhr. Kornelis Tamminga
overleden op 24 november 1991

MIJN DANK GAAT UIT NAAR

<i>Mijn vader</i>	Voor het nalaten van zijn manuscript.
<i>Mijn moeder</i>	Die alles las wat ik haar stuurde en positief reageerde.
<i>Kitty Stoltenborg</i>	Voor haar niet-aflatende steun, aansporingen en haar constructieve opmerkingen na het lezen van mijn boek.
<i>Herman Nijkamp</i>	Voor het lezen van het boek, zijn behulpzame commentaar en zijn prachtig geschreven voorwoord.
<i>Lian Pilon</i>	Voor het maken van de prachtige omslag en de opmaak van het boek.
<i>Marrit Spijksma</i>	Voor het corrigeren op taal en stijl.
<i>Monique Splint</i>	Voor het maken van een mooie portretfoto voor de omslag.
<i>Ilse Ruiters</i>	Voor haar stimulans, steun en leerzame schrijfworkshop.
<i>Proza©-leden</i>	Voor hun waardevolle tips en opmerkingen.
<i>Mijn broers en zussen</i>	Op wie ik altijd kan terugvallen en die mij het vertrouwen gaven om delen van het manuscript van onze vader naar eigen inzicht te gebruiken voor het boek.
<i>Mijn schoonbroers- en zussen, neven en nichten</i>	Die ik ten eerste waardeer voor alles wat ze voor mij betekenen en voor mijn ouders hebben betekend.
<i>Mijn vrienden</i>	Die altijd positief en geïnteresseerd bleven.

INLEIDING

Zondagochtend 24 november 1991 overleed mijn vader op 74-jarige leeftijd. Zondagochtend 15 september 2013 overleed mijn moeder op 83-jarige leeftijd. Ik was dat weekend bij haar op bezoek en vond haar. Ik was in shock en deelde in de week daarna het verdriet met mijn familie. Als ik dit opschrijf, besef ik dat ik veel heb geleerd in de loop van mijn leven, dat ik niet in mijn jeugd heb kunnen leren: het uiten van mijn emoties, sterker nog, het toestaan van mijn emoties en dat helemaal oké vinden.

Halverwege de jaren tachtig schreef mijn vader zijn verhaal over drie en een half jaar krijgsgevangenschap in Jappenkampen in Indonesië, Birma (Myanmar), Thailand en Vietnam en over het werken aan de beruchte Birma spoorlijn. Hij eindigde zijn biografie met de woorden:

‘Deze biografie draag ik op aan mijn
kinderen en ik hoop dat zij nooit in soortgelijke
omstandigheden zullen komen te verkeren.’

Toen hij het manuscript aan mij gaf, sprak hij de wens uit: ‘misschien kan een van mijn kinderen er een boek van maken.’ Ik heb die wens ter harte genomen. Pas jaren later durfde ik mij aan de biografie van mijn vader te wagen. Ik heb zeker drie versies geschrapt tot ik een goede vorm vond. Mijn vader had zijn belevenissen naar zijn zeggen ‘emotieloos’ opgeschreven, zonder haat of wraakgevoelens. Het resultaat was een gortdroog document met een zeer ouderwets woordgebruik.

In mijn jeugd uitte mijn vader zijn gevoel niet over zijn kampervaringen. Maar een oorlogsfilm zag hij liever niet en

over zijn krijgsgevangenschap wilde hij niets kwijt. Hij wilde ons er niet mee belasten. Veel later vertelde hij me dat hij een man had ontmoet bij stichting 'Madjoe' (vereniging van oud-Indiëgangers). Deze man was gaan praten over zijn kampervaringen. Hij kreeg veel nachtmerries en het leek alsof zijn psychische problemen verergerden. Daar zat mijn vader niet op te wachten. Hij constateerde dat hij zich beter stil kon houden over zijn ervaringen.

Het uiten van mijn emoties, kreeg een nieuwe dimensie toen ik zijn manuscript ging herschrijven. Ik voegde gevoel toe, voor zover ik mij iets kon voorstellen van de pijn die de gevangenen gevoeld moeten hebben. Ik voegde kleur, geur en omgevingsfactoren toe. Ik wijzigde het verhaal in de ik-vorm. Uiteindelijk koos ik ervoor om fragmenten van zijn verhaal te gebruiken in een ander verhaal. Het hele proces maakte dat ik mijn vader en mijzelf beter ging begrijpen. Ik kreeg steeds meer bewondering voor zijn overlevingskracht.

In augustus 2012 reisden mijn nicht Lisa en ik door Thailand en hebben in Kanchanaburi de beruchte Birma spoorlijn, waar ook mijn vader aan heeft gewerkt, gezien. We bezochten de beroemde begraafplaats en waren aanwezig bij de jaarlijkse herdenking op 15 augustus. Voor de ceremonie kwam een jonge Thaise soldaat aanlopen met zijn trompet. Hij vroeg waar we vandaan kwamen. Hij zei dat hij altijd zeer aangedaan was tijdens de herdenking. Ik vertelde dat mijn vader het krijgsgevangenschap heeft overleefd. De soldaat boog, terwijl hij zei: *'Sorry for your father and all the Prisoners of War, they are all heroes.'* Dat excuus en zijn eervolle buiging naar ons, dat knikje en zijn militaire groet ontroerde ons allebei. Tijdens de herdenking speelde hij de Last Post.

Postuum bewijs ik mijn vader eer door het origineel van zijn manuscript digitaal na te laten aan het NIOD, zodat zijn verhaal niet verloren gaat. Met het uitgeven van dit boek hoop ik dat het verhaal van een overlevende van het Jappenkamp een groter publiek weet te bereiken.

Gini Tamminga

VOORWOORD

In het begin van de jaren tachtig heeft de vader van de schrijfster, Pa Tamminga (Kees), zich ertoe gezet om zijn herinneringen op papier te zetten. Nu, meer dan dertig jaar later, ligt hier het boek voor je dat zijn dochter Gini heeft geschreven naar aanleiding van zijn dagboek.

Hij beschreef zijn jeugd, de werkeloosheid, de vooroorlogse KNIL, het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog, de aanval van de Japanners op Indonesië, de korte strijd, de gevangenneming, het transport naar Birma, zijn tijd aan de Dodenspoorlijn, de bevrijding en de naoorlogse jaren tot zijn terugkomst naar Nederland.

Tot het moment van schrijven had hij zich eigenlijk nooit echt uitgelaten over zijn belevenissen in Indonesië en als krijgsgevangene in de Tweede Wereldoorlog. Na zijn thuiskomst merkte hij dat de Nederlanders in eigen land eigenlijk totaal niet geïnteresseerd waren in zijn verhaal en van andere Indië-gangers. Dat de erkenning van de KNIL-soldaten pas in de loop van de zeventiger jaren kwam, is hem altijd blijven storen. Hij heeft alles wat hij had meegemaakt na zijn thuiskomst in Nederland aan zijn oudste zuster Pie verteld en daarna er nooit meer over gepraat.

De oudste kinderen werden groter en allengs kwamen er ook meer en vaker vragen. Het was tenslotte ook de periode van het antimilitarisme, antikernwapens, en moest er veel gediscussieerd worden. Ik kan me nog herinneren dat wij het boek van Kosinski, 'De geverfde vogel' hadden gelezen over de Tweede Wereldoorlog met veel heftige en gruwelijke be-

schrijvingen over oorlogsgeweld. We wilden wel es weten of dit ook zijn herinneringen waren en na veel aandringen van een van zijn dochters, die geschokt was door de inhoud van het boek, ging zij hem een aantal fragmenten voorlezen. Zijn enige commentaar was: "Dat is nog niets, het kan nog veel erger." Op haar aandringen om dan maar es wat meer te gaan vertellen over zijn eigen ervaringen, werd al niet meer geantwoord. We moesten dus nog enkele jaren daarop wachten.

Ik kan me hem nog goed herinneren, zittend aan de tafel, het tafelkleed, de leesbril op, schrijvend, nadenkend, heen en weer bladerend in zijn grauwe kladblokje van de Hema. Of languit liggend op de bank, mijmerend en af en toe wat noterend. Je mocht hem op zulke momenten dan ook niet storen. Daarna, het moeizame uittikken op de kleine groene typemachine, het kopiëren en de pagina's bundelen tot zes boekjes. Een exemplaar voor ieder kind.

Helaas.....onze verwachtingen waren wellicht iets te hoog gesteld, we hadden dan wel geen Jerzy Kosiński in het hoofd..... maar, eh.....iets meer kleuren en geuren, wat meer details en beschrijvingen.....het dagboek was een perfecte uitvoering van het inlossen van een oude belofte (als jullie ouder zijn, zal ik alles vertellen) en het verzwijgen van al te pijnlijke herinneringen. Hierdoor kwamen we weliswaar meer over zijn verleden aan de weet, maar bleven de vragen hangen van: wie was je toen, wat deed je echt en vooral, wat gebeurde er tussen de regels door.

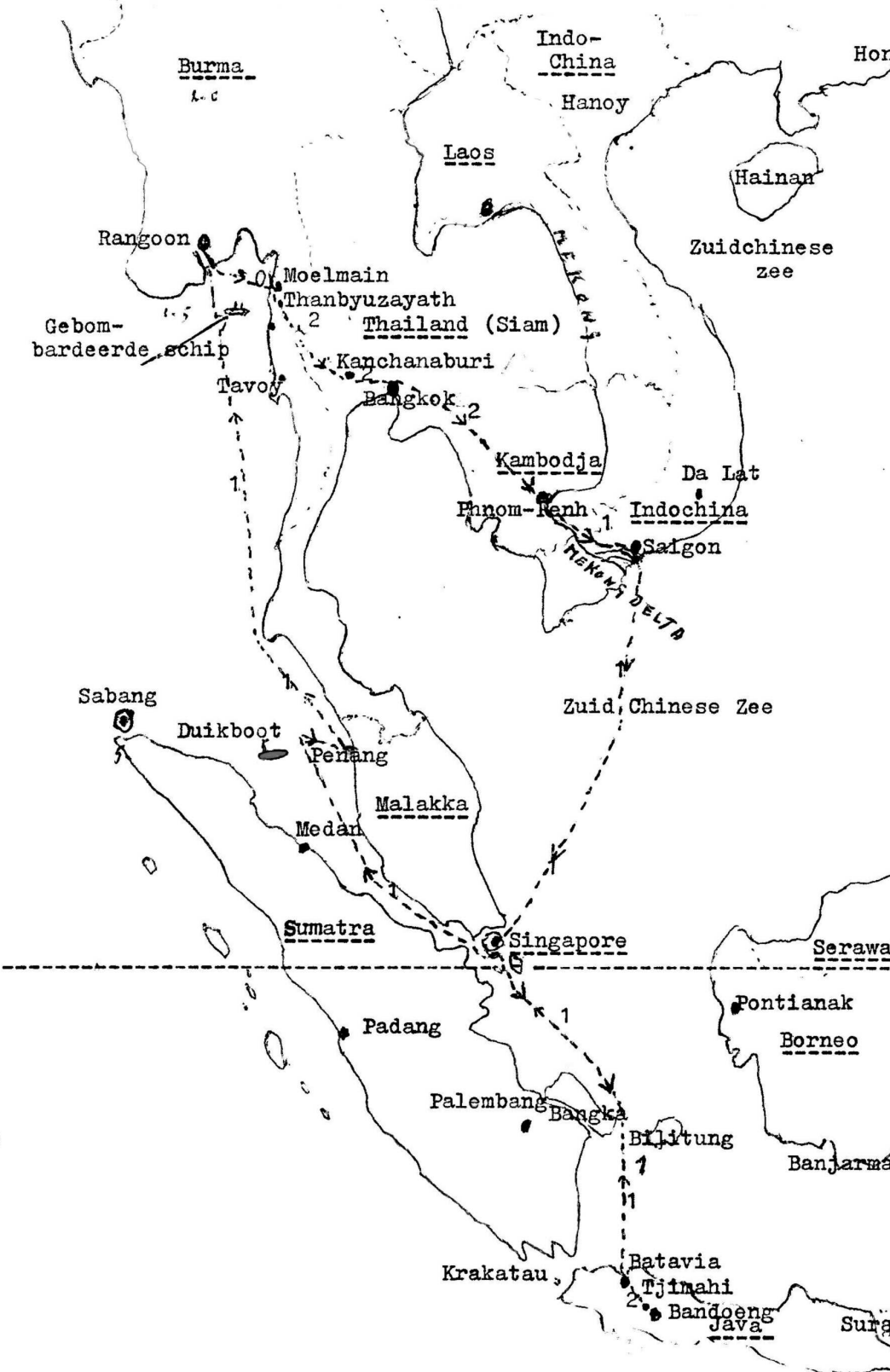
Nu ligt hier het boek van Gini voor je. En in tegenstelling tot dertig jaar terug werd ik tijdens het lezen prettig verrast. Ze heeft na jaren worstelen en zoeken een hele mooie vorm ge-

vonden om de ervaringen van een KNIL-soldaat, een overlevende van de beruchte Birmalijn weer te geven. En ze is er prima in geslaagd om in de context van een hedendaags verhaal haar vaders leven in oorlogstijd tot leven te brengen.

Een boek dat leest als een sneltrein, met een spannend verhaal en met een historische gelaagdheid.

Herman Nijkamp (beeldhouwer),
schoonzoon van Kornelis Tamminga

Rechts het routekaartje dat
dhr. K. Tamminga maakte voor zijn
manuscript. De stippellijn met pijltjes
geeft de route aan die hij aflegde
tijdens zijn krijgsgevangenschap.

TIM EN LUCAS

‘Au!’

Tim stoot met zijn elleboog zijn vriend Lucas hard in zijn zij. Lucas kijkt hem verbaasd aan en Tim wijst naar de overkant van de straat.

Beide jongens, 16 jaar oud, zijn net de school uitgelopen en staan op het schoolplein bij hun fietsen. De herfstvakantie is voorbij en ze klagen over het belachelijke vele huiswerk dat de leraren hebben opgegeven.

Aan de andere kant van de straat duwt een zwerver met kromgebogen rug, zijn winkelwagen met schaarse bezittingen

over het voetpad. Hij ziet onder zijn armen door dat de jongens naar hem kijken en zwaait naar hen. Vlak achter de zwerver loopt een groepje jongens. Hun zwarte glimmende jassen met bontkragen hangen stoer op hun schouders. Tim ziet een van hen vals grijnzend hun kant opkijken. Demonstratief loopt deze jongen langs de zwerver en geeft hem in het voorbijgaan een duw.

‘Hél!’ roept Lucas. ‘Laat die man met rust!’

De andere jongens volgen de eerste snel en trappen met flinke kracht de winkelwagen omver. Oude dekens, pannen en borden vliegen uit het wagentje, een kop valt in scherven op de grond. Een fel gekleurde sjaal danst door een stevige bries naar boven en blijft aan een tak in een boom hangen. Als de zwerver protesteert, schoppen ze hem tegen zijn schenen. Het hondje van de zwerver, Robbedoes, blaft keihard naar de jongens en gromt gevaarlijk met zijn bovenlip opgetrokken.

Tim Harends en Lucas Loekman mogen de zwerver, die ze Remi hebben genoemd, graag. Remi loopt altijd in de buurt van hun school rond te scharrelen, met als enige gezelschapspartner zijn trouwe hond. Ze vinden hem zielig omdat iedere keer dezelfde jongensbende hem belaagt. Ze bedenken zich niet en rennen de straat over om hem te helpen. De treite-raars schelden hen uit.

‘Zwerversvriendjes! Homo’s. Motherfuckers. Ga naar je moeder!’

Lucas schreeuwt terug en pakt een steen. Tim houdt zijn vriend tegen. De grootste jongen die duwde, heet Hakim. Tim kent hem te goed. Hij zit bij hen in de klas. Hij hield ooit een spreekbeurt over Turkije, het land waar zijn ouders vandaan komen. Hakim doet een stap in Lucas’ richting.

‘Ons even bedreigen zeker! We krijgen jullie nog wel,’ bijt hij Tim en Lucas toe terwijl hij de anderen gebaart dat ze hem

moeten volgen. Schooljeugd loopt of fietst langs, kijkt naar het incident en vervolgt hun weg.

‘Losers,’ roept Toine, een van Hakims meelopers. Hij spuugt vlak voor hen op de grond. Toine is sinds de basisschool een gezworen vriend van Hakim. Hij zit net als twee andere leden van zijn bende ook bij Tim en Lucas in de klas. De anderen kennen ze niet.

Lucas en Tim kijken de bende na tot ze de hoek om zijn gelopen. Ze helpen Remi zijn wagen overeind te zetten, doen alle spullen erin en trekken hun neuzen op.

‘Man, je moet je weer eens bij het Leger des Heils inschrijven zodat je kunt douchen. Je stinkt uren in de wind,’ roept Lucas.

Lucas, met donkerbruine kort geknipte haren, lang en fors gebouwd voor zijn leeftijd, neemt nooit een blad voor de mond. Tim kan dat in hem waarderen. Hij is tenger en zijn sluike zwarte haren omlijsten een gezicht met fijne gelaatstrekken. Remi kijkt hun gniffelend aan.

‘Een mens kan nog zo vies zijn, belangrijker is dat het hart rein is,’ antwoordt hij wijs. Zijn verweerde, getinte gezicht zit vol rimpels, zijn bijna kale kop vertoont overwegend grijze haren. De man is een ster in het bedenken van niet bestaande gezegdes. Vaak moeten ze om hem grinniken. Remi grijpt zijn winkelwagen beet, alsof zijn leven ervan afhangt en loopt mopperend over het gebroken servies verder, met Robbedoes huppelend en blaffend in zijn kielzog.

Gepiep in de broekzak van Lucas. Hij pakt zijn mobiel, beweegt snel met zijn vingers over de toetsen en zegt dan tegen Tim dat hij naar huis moet. Zijn moeder vraagt waar hij blijft. Hij moet op zijn zusje passen omdat ze aan het werk moet. Lucas moet een andere kant op als Tim, dus hij neemt met een boks afscheid van zijn vriend.

Tim pakt zijn fiets, rijdt de straat uit en kijkt of zijn smart-

phone nog berichten heeft. Hij twittert even snel een berichtje over wat er net is gebeurd. Ping! Reactie terug: Opschepper! Tim grijnst, Lucas heeft zijn twitterbericht snel beantwoordt. Zwijgend fietst Tim naar huis. Hij denkt na over wat er die dag op school is voorgevallen. Voor Nederlands heeft hij weer een slecht cijfer gehaald, waardoor hij nu voor vier vakken onvoldoende staat.

Zijn vader was vandaag op school voor een gesprek met hem en zijn mentor, waarna pa hem op zijn kop gaf over zijn gedrag. Hij had teveel onderuit gezakt gezeten en weinig interesse getoond. Hij had zich verweerd met ‘ik kan me niet concentreren.’

Oké, hij vertelde een halve waarheid. Normaal kan hij zich uitstekend concentreren, dat is niet het probleem. Hij heeft er weinig zin in om zijn vader op de hoogte te stellen van de groep treiteraars die hij elke dag buiten school tegenkomt. Het is hetzelfde groepje jongens dat Remi altijd te pakken neemt. De mobiel van Tim geeft een rinkelend geluid:

‘Zwerversvriendje, *watch your back!!*’

Tim is het spuugzat. Weer zo’n vervelende sms. Afzender onbekend! Die komt vast van de groep van Hakim. Tim delete de sms en steekt de mobiel weer in zijn zak. Hoe moet hij hen van zijn nek houden? Lucas kan hij hierover niet vertellen. Hoewel zijn beste vriend het wel een keer zag gebeuren dat ze hem achterna zaten. Lucas is op de lagere school vaak gepest en vertelde Tim toen dat hij zich niet moet laten kisten, dat hij hen moet negeren en geen aanleiding geven. Dat heeft hij op een cursus geleerd. Tim moest dat op de basisschool ook leren, maar tijdens die kanjertraining hadden ze het over apen en konijnen. Wat heeft hij daar nu aan. Dit zijn panthers en tijgers die zich niet door hem laten afschrikken. Bovendien komen ze met een hele groep achter hem aan.

Hij is het doelwit geworden toen hij in de klas een aantal slimme vragen wist te beantwoorden, terwijl de leider van de groep, Hakim met zijn mond vol tanden stond. Hakim heeft hem vernietigend aangekeken en hem toegefluis- terd dat hij zeker het beste jongetje van de klas wil zijn. Tim heeft verbaasd gereageerd en gezegd dat hij het antwoord toe- vallig wist, waarop de anderen in zijn buurt moesten grijn- zen. Hakim vatte het op alsof Tim hem te kakken zette en snauwde dat hij nog niet van hem af was. Vanaf dat moment is het gesar begonnen. Hakim vertelt zijn vrienden dat Tim hem in de klas belachelijk heeft gemaakt. Hoezeer Lucas en Tim ook uitleggen hoe het in werkelijkheid is gegaan en dat Tim er niets mee heeft bedoeld, het helpt allemaal niets. Tim fietst in gedachten de straat uit in de richting van de buiten- wijk waar hij woont.

Nu moet hij zijn vader over de zoveelste onvoldoende ver- tellen. Als het zo doorgaat, zal hij blijven zitten. Dan zal Lu- cas overgaan en is hij zijn steun in de klas ook nog kwijt. Tot overmaat van ramp heeft die gek van een geschiedenisleraar overdreven veel huiswerk opgegeven, waaronder het maken van een werkstuk van meerdere pagina's over de Tweede We- reldoorlog. Dat interesseert hem toch geen fuck. Geen idee wat hij moet verzinnen en over welk onderwerp hij moet schrij- ven. Zijn moeder kwam op het idee om opa te interviewen. Fantastisch! Die man is niet alleen hopeloos ouderwets maar ook nog zo nors en chagrijnig als een treurwilg.

Opeens ligt hij met zijn fiets op de grond. Zonder dat Tim het heeft gemerkt, volgden Hakim en zijn vrienden hem naar huis. Enkele bendeleden trekken hem sarrend aan zijn haren en roepen nerd en watje. Tim beschermt zijn hoofd en als het treiteren even stopt, staat hij snel op, trekt zich los en probeert op zijn fiets weg te komen. Gelukkig staan er twee bouwvak-

kers naar de groep te kijken die zien dat hij wordt gepakt. Ze schreeuwen naar de jongens.

‘Kunnen jullie wel! Met zijn allen tegen een! Durven jullie wel! Lafaards!’

De jongens blijven staan vanwege deze onverwachte nieuwe uitdaging en schelden vervolgens de bouwvakkers uit.

Tim ziet zijn kans schoon en fietst zo hard als hij kan met het zweet op het voorhoofd naar zijn wijk. Hij rijdt langs het pad achter een rij woningen naar zijn huis. Hij knalt het hek open, gooit zijn fiets tegen de schuur en loopt via de tuin naar de achterdeur. Zijn lievelingspoes wacht hem op, heeft hem al lang horen aankomen. Tim kan het niet laten Mauwtje op te pakken en te vertroetelen alsof het zijn baby is. Mauwtje laat het zich meestal welgevalen maar dit keer gromt hij zachtjes als hij zich aan de eisende greep van zijn baasje wil ontworstelen. Tim zet Mauw op de grond. Met een vertrokken gezicht en boze ogen gooit hij de achterdeur open en stormt het huis binnen.

FRANS HARENDs

Als hij op de stoep zijn buurvrouw langs ziet schuifelen, komt Frans moeizaam overeind uit zijn stoel en tikt op het raam. De oudere vrouw steekt lachend haar met ouderdomsvlekken gekleurde hand omhoog en wijst naar de bladeren van de immense kastanjabomen, die als grote zesvingerige, roestbruine handen de stoep en de tuinen versieren. Frans knikt glimlachend, geniet net als zij van de natuur en, wetende dat Monique erg van gezelligheid houdt, maakt hij met zijn pezige bleke hand een gebaar alsof hij drinkt. Natuurlijk komt ze koffie drinken. Ze wijst in de richting van het winkelcentrum, kijkt op haar horloge en steekt dan tien vingers in de lucht. Eerst de boodschappen uit de buurtsuper halen. Nu

moet Frans grijnzen en knikt weer. Hij is zo langzamerhand de symbooltaal die ze gebruiken, gaan waarderen.

Hij realiseert zich dat sinds zijn vrouw drie jaar geleden overleed, het contact met de buurvrouw is verstevigd. Niet dat hij het als eerste opzocht. Zij is degene die dacht dat hij geholpen moest worden. Alsof hij zich niet alleen kan redden. Dat heeft hij, mede door zijn afhoudend reageren, snel uit haar hoofd weten te zetten. Toch laat ze zich als een heuse terriër niet door zijn optreden afleiden. Ze blijft hem opzoeken en nodigt hem regelmatig uit om met haar te gaan wandelen of samen koffie te drinken. De gezelligheid tijdens haar vele bezoeken vrolijkt hem op en maakt hem in zijn laatste levensfase gemakkelijker in de omgang.

Frans buigt zich voorover om een kopje van het bijzettafeltje te pakken. Hij neemt een slokje van zijn koffie. Hij houdt het kopje vast en kijkt bedachtzaam naar de foto van zijn vrouw in de boekenkast. Het einde. Frans wilde na de dood van zijn vrouw Tineke ook dat zijn leven snel zou eindigen. Toen zijn vrouw kanker kreeg en de chemokuren haar leven verlengden, zeiden sommigen dat ze leefde in geleende tijd. Zelf is hij overtuigd dat het hele leven van de mens geleende tijd is. Tijd van de eeuwige ziel, waar iedereen naar terugkeert.

Sinds hij Monique kent, hoeft hij nog even niet met zijn eeuwige ziel verenigd te worden. Hij is niet het type voor vlinanders in de buik, maar hij zou een sprongetje in de lucht kunnen maken als hij zijn buurvrouw ziet. De afgelopen maanden voelde hij zich kiplekker. Alleen nu... Nu is dat vervelende gezeur in zijn maag terug. Gezeur waar hij de vinger niet op kan leggen. Frans zet in het ietwat oubollige keukentje van zijn koopwoning zijn kopje op het aanrecht. De huishoudelijke hulp heeft zich gisteren verdienstelijk gemaakt. Alles is weer schoon en netjes.

Buiten waait het hard. Koeler weer is op komst. Als hij weer gaat zitten, voelt hij de kou in zijn stijve spieren en pijn in zijn gewrichten. Frans trekt de kraag van zijn blouse die boven zijn pullover uitkomt, omhoog. Volgens Tineke staat dat niet netjes. Hij hoort het zijn vrouw opnieuw in zijn oor fluisteren. Maar, zolang hij behaaglijk in dit kledingstuk kan wegduiken, hoeft hij niet de rillingen te voelen die af en toe over zijn rug lopen.

Hoe lang is het eigenlijk geleden? Hij wil het zich liever niet meer herinneren, maar doordat zijn schoondochter Roza hem laatst die vraag stelde, moest hij er weer aan denken. Wil hij wel over dat verre verleden vertellen? Hij heeft in de jaren tachtig al een manuscript geschreven over die tijd. Hij was drieënhalve jaar krijgsgevangene van de Japanners in Azië. Laat Tim dat lezen. Maar nee, volgens Roza is dat niet voldoende. Ze vindt dat Frans beter zelf over die periode van zijn leven aan zijn kleinzoon kan vertellen. Hij staart voor zich uit. Als de dag van gisteren buitelen beelden uit die tijd over elkaar heen.

5 maart 1942. Preanger, West-Indië.

“Broeem.....!!!!”

Een Liberator¹ vliegt met een oorverdovend geluid laag over mij heen, achtervolgd door zes Japanse jagers, als inktzwarte vogels in de lucht. Onthutst kijk ik omhoog. We juichen keihard als twee Japanse jagers neerstorten. Hun vleugels lijken op reusachtige zwarte veren die, gedompeld in roet, naar beneden dwarrelen. Helaas! Met een grijs-zwarte rookpluim en een grote rode steekvlam, stort ons vliegtuig ongeveer tien kilometer noord-

1 Liberator: Amerikaanse bommenwerper in W.O. 2